Hod. IX KASTRYCNIK - LISTAPAD 1958 N. 48

Biela- ruskaja reli- hijna- **ŹNIČ** adra- dženskaja ča sopiś

Adres Red: **Roma, v. della Camilluccia, 24** || **Hadav. padp. 3 dal., 1 paasobn. 30 cent.**

LA BRACE

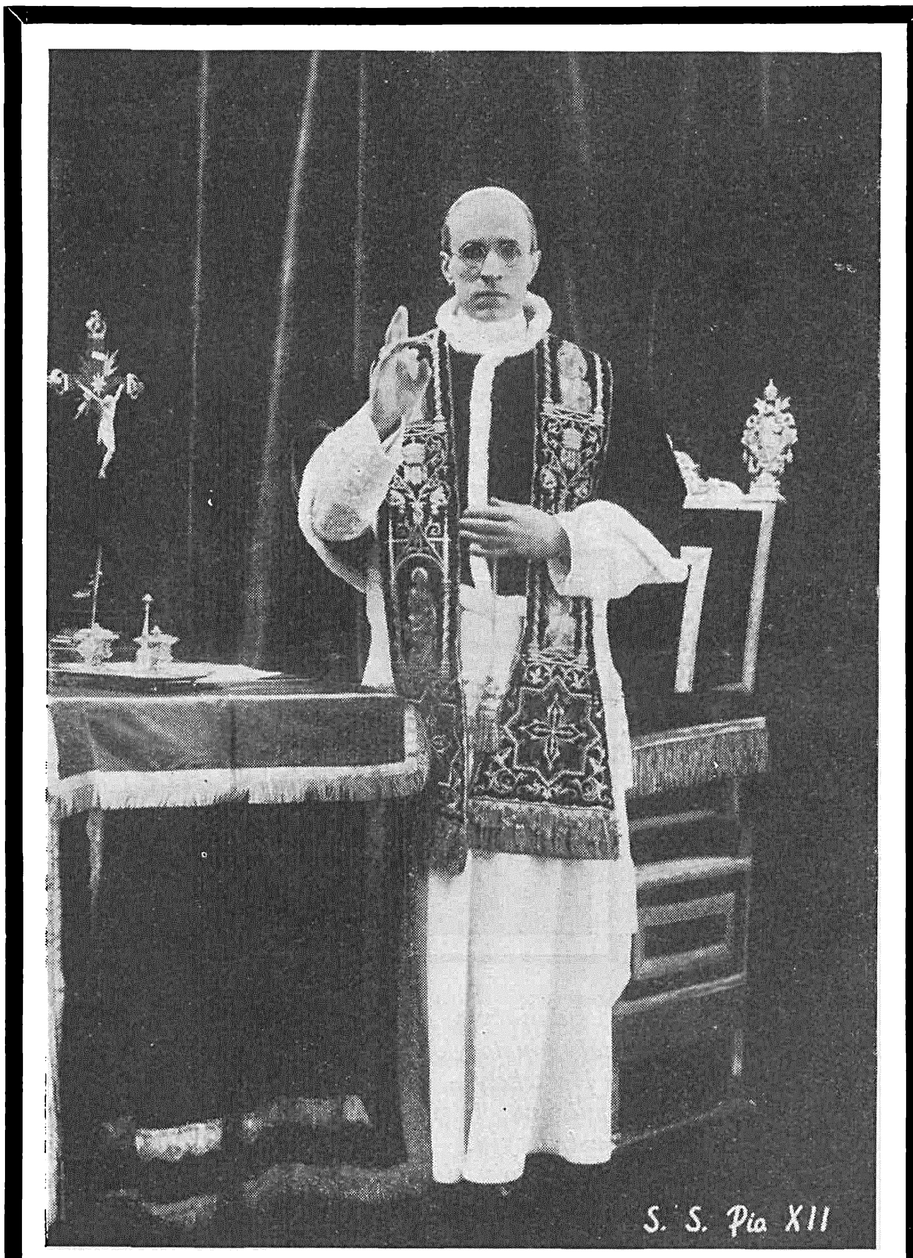
DA P. ČYTAČOŬ

Haračaja prośba pomačy!

Časopisi pahražaje finansavy Krach!

Spłačvajcie padpisku!

Padavajcie źmienu svajho adresu!

NIA MAJEM PAPIEŽA

Papiež PIUS XII zakončyŭ svajo ziamnoje žyćcio i papiežavannie.

Ŭzryd žalu tarhanuŭ antenami i ŭ vadnoj chvilinie raznios hetu sumnuju viestku pa ŭsim śviecie. Zapoŭnilisia joju žałobnyja špalty suśvietnaj presy.

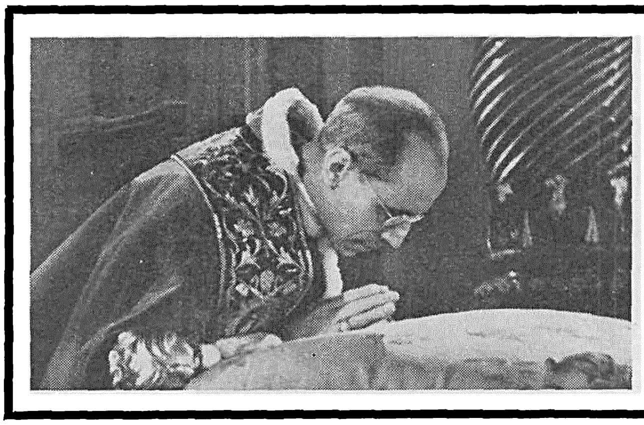
Pius XII - Hałava čałaviectva - pamior.

Hetyja lakaničnyja słovy paŭtaryli ŭsie movy ludzkija, pakidajučy ŭ kažnym sercy balučaje pačućcio vialikaj parožni.

Dynamična-burlivaja, zapaviaščaju-čaja śviet novy, była epocha Pantyfikatu Piusa XII. Šeść hod suśvietnaj vajny, źniamožyŭšaj ludztvo ŭsio, sta-

navili trahičny rosśvit henaha Pantyfikatu. I daŭhi nastupny peryjad pavajenny, mirny - z nazovy tolki mirny, a nie z pahodna-tvorčaj sapraŭdnaści - badaj ci nie bahaciejšy byŭ u burlivyja skryhity j demahohičnuju zaciataść, čym toj vajenny. Zbambardavanyja harady ŭ hruzach, režymy krajoŭ u razvale, a nasielnictvy na burlivym vulkanie adčajnaha niezadavalennia. Tvoryć heta hrunt dla vybujałaści chvorych idealohijaŭ ładu, uvažajučychsia za vykłučna pravilnyja - adnym słovam vyłoňvajecca niejki monstrualny novy śviet iz svaimi amal što-dzień novymi teoryjami, metadami j ambitnymi režymami chałodnymi vojnami, ruchlivaściu narodaŭ uzdychajučych da niezaležnaści dy krykam pracujučych masaŭ : pracy, chleba, spraviadlivaści, voli! - Voś historyja ŭ jakuju ŭłučyŭsia Pantyfikat Piusa XII. Pad hetaj voś nièhadździu - siarod huku harmat, hibieli miljonaŭ ludziej, ŭzajemaašuki, brutalnaha łamannia abyčajnaści, viery, abiazhłuździannia navuki, pamykajučajsia zapeŭnić čałaviectvu raj na ziamli praz atamovaje źniščennie jaje - pad hetkaj nièhadździu žyŭ i papiežavaŭ Pius XII.

Z dnia na dzień Jon śladziŭ raźviccio Svajej histaryčnaj pary z kažnaha. hledzišča, usłuchoŭvajučysa ŭ hałasy z usich bakoŭ dy starajučysia ŭrazumieć što-raz novyja patreby na poli moralnym, palityčnym, jurydyčnym, haspadarčym, filazafičnym, navukovym, artystyčnym, usiudy pravodziačy liniju Svaje misyi : pakazać novaj historyi chryścijanski napramak, pryščapić joj ducha abjaŭlenaj praŭdy. Palityki, zmahary za volu, ludzi šukajučyja česnaha j biaśpiečnaha žyćcia, filozafy j historyki, medyki, jurysty j artysty, ascety j egzehety - ŭsie znajchodzili ŭ Jahonym pavučenni ŭ svajoj specyjalnaści zbaŭlennuju instrukcyju.

U poru navisaŭšaj nad ziamloju ciomnaj nieprahladnaj nočy chaosu - śviaciŭ raźvidniajučy na ŭzvyššy śvietač! Takim Jon byŭ u vačach sučaśnikaŭ, hetkuju parožniu pa śmierci Jaho čujučych dy hetak Jaho škadujučych.

Takim Jaho kališ akreślić i historyja.

* * *

Pryhledźmasia śvietłaj postaci dy dziejnaści pamioršaha Papieža z bližejšaj krychu perspektyvy. Ź jaje ubačym kim byŭ Jon i dla nas biełarusaŭ.

U henym burlivym - pisałasia ŭ N. 6 našaj časopisi - naježanym zahrozaju vajny, hodzie (1939) na pravadnika čałaviectvu vybrany jakhà Toj, jakoha viedamaje praroctva śv. Malachija (Archbpa Irlandz. z XI stah.). acharaktaryzavała « Pastor Angelicus,» jakomu j samo nat proźvišča « Pačelli » (Zhodalubiec) byccam pakazvała napramak apostalskaha pasłanstva, ŭ jakoha j heerbi radovym hałoŭnaja maxyma taho napramku : « Opus justitiae - pax » (supakoj heta vynik spraviadlivaści) ŭpapàd uvidavočniena. Dziejna-tvorčaju spraviadlivaściu, znača, addavanniem kažnamu svajho - budavać zhodu i ład. Hety pryncyp zaraz-ža ad pieršych dzion Svajho Pantyfikatu Pius XII pačynaje pravodzić u žyćcio. Užo ŭ pieršaj Svajoj radyjopramovie vitaje siarod « usich synoŭ rassypanych pa śviecie, asabliva tych harotnych, pakryŭdžanych » ; pryzyvaje da pryhožaha sužyćcia ŭ Sakramantalnaj Chrystovaj złucy sièmji ; da zhodnaj brackaj ŭzajemapomačy j ščyraha ŭzajemazrazumiennia - narody.

Nažal, nia ŭsie dziaržavy jduć za hołasam « Anielskaha Pastyra », jany kidajucca załadžvać interesy lutoju biespaščadnaju vajnoju, padčas jakoje valacca ŭ hruzy skarby kultury, humanitarnaści.

Jak ad hetaj strachotnaj razburajučaj vajennaj katastrofy, ad jakoje trossia cely śviet, ucalełaŭ svaich fundamentach dy mahła paśla raźvić hihanckuju pavajennuju aktyŭnaść Subožnia śv., jak uratavaŭsia sam Centr., Pasad Apostalski, abšturmoŭvany vałvoju dzikich totalizmaŭ - reč hodnaja podzivu. Adyž siannia ŭžo hena reč nia jošć tajnicaju, siannia zdarovy instynkt vybaŭlenych masaŭ taho Centru viedaje kamu dziakavać, vykrykvajučy padčas uračystych vystuplenniaŭ : Liberatore di Roma!»...

A toj vysokadyplomatyčny Liberatore-Vyzvaliciel Rymu, hlańcie ź jakoju naŭzornaju śviataściu unižajecca, pieradajučy ŭsie pachvały j padziaku Dabracie Ŭsiemahutnaj, što vysłuchoŭvała jahonych vytryvałych hodnych molbaŭ na praciahu całaje vajny, jak lilasia kroŭ i ślozy. Boh adzin viedaje ŭsie hłyboka-ascetyčnyja achviary hetaha vialikaha pastyrskaha serca, žadajučaha źmiaścić u sabie całaje cierpiačaje ludztvo.

Najlepš mo ujaŭnieny šlachotnyja tony taho serca ŭ vadnoj iz Kaladnych Radyjapramovaŭ (1951), padsumoŭvajučaj duchovyja płady Hodu Sviatoha (1950) : « O, jak žadali My pryharnuć vas da Našaha serca, dać adčuć vam usim, jak My namahalisia što-raz čulej unikać u słovy davieru j spadzievy : vam pradusim najbliżejšyja Chrystu biazdolnyja ». U henaj pramovie, jak i ŭ va ŭsioj svajoj pastyrska-palityčnaj dziejnaści, nie zabyvaje, što « Paniavolenyja narody adkryvajuć sabie šlach da niezaležnaści » dy budzić u

silniejšych spačućcio dla ich na emihracyi : « A vy, vy što nie adčvajecie niadoli vyhnancaŭ, ci nie pavinny salidaryzavacca ź imi, ich bo sianniašniaje badziactva i hora ŭzaŭrra moža stacca vašym... ».

U tym Ajcoŭskim sercy znajšłosia miesca i dla nas biełarusaŭ. Voś niekulki kankretnych faktaŭ. Uspomnim tolki tyja, jakich my byli śvietkami j abjektam, abstrahujučy ad tych ahulna-idejnaj cyvilizacyjna-zbaŭčaj vartaści faktaŭ, vypływajučych z adzina-centralizujučaha, cementujučaha, mahuctva Prymatu Chrystovaha Namieśnika, baroniačaha ad ciomnych varožych sił.

U vadkaz našamu pradstaŭniku na synoŭskija pažadanni z nahody Załatoha Jubileju Śviatarstva, abchodžanaha Jaho Śviataściu ŭ 1949, *Jahony Sakratar Stanu adpisvaje : « Maju pryjemnaść Vam paviedamić, što J. S. Najvyšejšy Pastyr z Ajcoŭskaj prychilnaściu pryniaŭ Vašy ščyryja pažadanni i z serca abdaraje, na zadatak łaski Božaj, Duchoŭnych i Narod Biełaruski svaim Apostalskim Bahasłaŭlenniem ».*

Kaliž voźmiem pad uvahu :

1) *Ustanaŭlennie, pamima ŭsiakaha rodu trudnaściaŭ, stała subsydyjavanych dušpastyrskich punktaŭ dla biełaruskaj emihracyi* (*Anhlija, Francyja, Belhija, Niamieččyna*) *;*

2) *pomač mataryjalnuju i praŭnuju emihracyi, stypendyi dla studenctva ;*

3) *subsydjavannie malitaŭnikaŭ, Evanelii i naahuł presy z Apostalskaj bahasłaviačaj zaachvotaj da vydaviectva ;*

4) *radyjapieradačy z Vatykanu, uraŭnapraŭniŭšyja našu movu ;*

5) *audyjencyi dla biełaruskich centralnych delehacyjaŭ : u* 1946, *biespasiarednym vynikam jakoje było naznačennie nam Apostalskaha Vizytatara, i ŭ* 1953 *- Staršyni CBAA ;*

6) *naša pradstaŭnictva ŭ Maryjanska-Akademickaj Sekcyi « Ecclesia del Silenzio »* (*Mučanaj Subožni »*) *;*

7) *inšyja, čakajučyja svajho załadžannia, spravy...*

Kali voźmiem pad uvahu ŭsio heta, miecimiem nie abyjaki dovad na toje, što pryznannie, ajcoŭskaść i miłaść Jaho Śviataści da našaha narodu nia była hałasłoŭnaj, što miesca ŭ Jahonym sercy my zajmali nie apošniaje.

Chajža i našaja pabožna-ŭdziačnaja pamiać ab Im nia budzie apošniaj !

* * *

Jašče paru zaciemak bijahrafičnych dy ab apošnich dramatyčnych chvilinach.

Radziŭsia 2. *sakavika* 1876 *ŭ Rymie z šlachotnych bačkoŭ Filipa Pačelli, kansystaryjalnaha advakata, j jahonaj pabožnaj žany Virhinii z Graziosi'ch i ŭ* 2*-im dni žyćcia atrymaŭ na chroście imia Eŭhen, kab u* 63*-cim hodzie atrymać imia Pius XII. Dziakujučy nadta pabožnamu ŭzhadavanniu pačuŭ u sabie nachił da duchoŭnictva jašče ŭ ranniaj maładości. Paśla ahulna-pryhatavaŭčaj aśviety rychtujecca da śviatarstva ŭ vadnoj z vydatniejšych Kalehijaŭ Rymskich t. zv : Capranica. Atrymoŭvaje śviatarstva* 2 *krasavika* 1899 *i celebruje svaju Prymicyju ŭ słaŭnaj Kaplicy Borgezijanskaj* (*Bazylika S. Mar. Maggiore*) *pierad staravietnym cudoŭnym abrazom Božaj Maci « Salus Populi Romani ». Na vyšejšych studyjach atrymoŭvaje* 3 *daktaraty z Filazofii, Teolohii j Prava. Jak maładzieńki duchoŭnik paklikajecca adrazu na Minutanta* (*pomačn. refer. dla drabniejš. spravaŭ*) *u Segretaryju di Stato, dzie chutka vyjaŭlaje vydatnyja zdolnaści j pracavituju aktyŭnaść dy avansuje što-raz vyšej tak chutka, što ŭ* 1911 *śv. Pius X pazyvaje jaho na Padsekratara Stanu, a ŭ* 1914 *na Sakratara Kanhrehacyi dla Spraŭ Nadzvyčajnych. Pravodzić na hetym važnym stanoviščy trudnyja zadanni dyplomatyčnyja* (*Kankardaty itp.*). *A za Benedykta XV dakonyvaje šče trudniejšyja paručenni na Nuncyjaturach, asabliva ŭ Niamieččynie, dzie pravodzić pacyfikacyju pry pomačy Kankardataŭ. Abyjmajučy stanoviščy Nuncyjaturaŭ, atrymoŭvaje kansekracyju na Biskupa* (1917). *U* 1930 *paklikajecca na Sakratara di Stato j Kardynalatu. U* 1939 *pa śmierci Piusa XI vybirajecca* 2 *sakavika* (*ŭ dniu svaich urodzin*) *na Papieža i pastyruje nia całych* 20 *hod.*

Historyja apošnich dzion i pryčyny śmierci pradstaŭlajecca ŭ karotkich słovach nastupna :

Chvaroba niečakana adarvała ad samaha razharu pracy ŭ paniadziełak 6 *kastryčnika rana, kali Jaho Śiataść pačuŭ mocny bol hałavy, ad jakoha až zaniamoviŭ i chvilinami traciŭ prytomnaść. Medyki vyjavili zatamavannie mazhavych kryviažył. Enerhičnyja adnak záchady pieršaradnych prafesaroŭ medycyny hetki stan dataho adlekavali, što Najdastojniejšy Pacyjent cieraz noč pačuŭsia lepiej i nastupnaha dnia* 7 *kastryčnika źjaviłasia nadzieja na vyzdaraŭlennie, mocna abradavaŭšaja amal uvieś zasmučany śviet. Stan palepšannia tryvaŭ praz nastupnuju noč ; nažal,* 8 *kastryčnika rana atak chvaroby paŭtaryŭsia z abjavam jašče j zapalennia lohkich i tryvaŭ paharšajučsia praz uvieś hety dzień, zakančvajučysia nastupnaje nočy ŭ h.* 3,52 *sumnaj śmiarotnaj raźviazkaj. Hłyboki,* 82*-hadovy, viek utrudniaŭ usiakija najnavukoviejšyja leki, vysnažanaha im arhanizmu.*

Stałasia ŭsio heta nia ŭ Rymie, a ŭ Castel Gandolfo, letniaj rezydencyi Papieskaj. Dn. 10 *h. m. ŭ hadz.* 14 *Cieła Najdastojniejšaha Niaboščyka było ŭračysta z najvyšejšymi hanaracyjami uładaŭ dziaržaŭnych Italijskich i Vatykanskich transpartavana ŭ star. Archibazyliku śv. Jana, jakaja ličycca katedraj Rymskaha Biskupa-Papieža, potym u Bazyliku śv. Piatra ŭ Vatykanie, ŭ jakoj dn.* 13 *hetaha miesiaca było pachavana. Takoha uračystaha kanduktu, jak hety Piusa XII, Rym nie pamiataje, bož Papy abydna ŭmirali ŭ Rymie, i tak vialikaje pašany ad narodu, nia tolki rymskaha, ale i z całaha śvietu katalickaha j niekatalickaha, sapraŭdy historyja Papiestva ledź moža prypomnić.*

CHAŬTURNY HOD

Hod 1958 sapraŭdy tre nazvać chauturnym. Hetulki nekralohaŭ, što dajom tut tolki niekatoryja. Z Biełarusi pišuć ab śmierci troch ksiandzoŭ biełarusaŭ : ś. p. ks. Stanisłava Siedlara, ks. Aleksandra Kulpekšy, i ks. Viktara Hoholinskaha. Usie jany byli probarščami ŭ Biełastoččynie ŭ parachvijach polskich i nie mahli viaści biełaruskaj patryjatyčnaj dziejnaści, pryznavalisia adnak za biełarusaŭ i abstojvali, dzie mahli, biełaruskija spravy, asabliva pierad 2 suśv. vajnoj, pakul astavalisia na etnična biełaruskich terenach. Pieršy ź ich pachodziŭ iz Šyłavič k/Vaŭkavyska, druhi — izpad Bieniakoń u Lidčynie, a treci — z Dziśnienščyny, svajak praf. Epimacha Švpiły.

Takim čynam ščupleje naša duchoŭna-idejnickaja siamja, a novymi siłami słaba papaŭniajecca.

Boža, daj supakoj pamioršym dy zbudzi poklik u novych kandydataŭ, stvarajučy im abstaviny dla rodnaha apastolstva!

PAŚMIERTNY ŬSPANIN AB VIEDAMYM BIEŁARUSKIM DZIEJAČY S. P. FABIJANIE JAREMIČU

26 červienia 1958 h. u Kalonii pad Vilniaj, u sobskim skromnym domie, pamior viedamy biełaruski narodny dziejač Fabijan Jaremič. Biezpasrednaj pryčynaj śmierci Jahonaj byŭ vyliŭ kryvi ŭ mazhi paśla ciażkoj pracy ŭ aharodzie. Faktyčnaj adnak pryčynaj pradčasnaj śmierci byli ciażkija pierażyvańni, jakija znosiŭ Jon praz doŭhija hody ŭ balšavickich vastrohach i kancentracyjnch łahierach, što asłabili Jahonyja siły.

Žyćciovy šlach ś. p. Fabijana Jaremiča, tak jak i mnohich inšych biełaruskich narodnych dziejačoŭ byŭ vielmi ciażki i bahaty padziejami.

Fabijan Jaremič radziŭsia 20 studzienia 1891 hodu ŭ vioscy Dulaŭcy, Vaŭkavyskaha rajonu, Horadzienskaj akruhi. Byŭ jon synam niebahataha sielanina biełarusa-katalika. Pa skančeńni pačatkavaj viaskovaj škoły, nia majučy apieki ad matki, katoraja pradčasna pamierła, u maładych hadoch pakinuŭ rodnuju viosku j pajšoŭ u śviet šukać lepšaje doli. Na niejki čas zatrymaŭsia jon u Horadni, dzie znajšoŭ pracu pry zakładańni telefonau i elektryčnaści. Pracujučy tut samatuham zdabyvaŭ dalejšuju viedu j vyrabiŭsia na dobraha specyjalista telefonnaj i elektryčn. instalacji, što paźniej dało Jamu mahčymaść samastojna brać i vykonvać z henaje haliny vialikija raboty ŭ rodnym krai, a paśla ŭ Rasiei, miž inšym u Pietrahradzie.

Zdabyvajučy viedu Fabijan Jaremič hłyboka cikaviŭsia nacyjanalna-vyzvolnym i revalucyjnym rucham paniavolenych carskaj Rasiejaj narodaŭ, a pierš za usio nacyjanalna-adradženskim biełaruskim rucham. Choć byŭ Jon katalikom i katalickuju chryścijanskuju navuku atrymlivaŭ z vusnaŭ polskich ksiandzoŭ dy ichnich pamačnikoŭ, kqtoryja usich biełarusaŭ katalikoŭ mechanična zaličali da palakoŭ i ŭbivali im heta ŭ hałovy, to adnak chutka pierakanaŭsia, što Jon nie palak, a biełarus dy što Jahonaje miesca ŭ radoch biełaruskich narodnych baraćbitoŭ.

Paśla Kastryčnickaje Revalucyi ŭ Rasiei ŭ 1917 h. Fabijan Jaremič chutka viartajecca ŭ rodny kraj, kab tut ułučycca da pracy. Zatrymausia Jon u Vilni, ź jakoj rodam była jahonaja žonka i tut niekalka hod pry kožnaj uładzie, katoryja časta tady u Vilni źmianialisia, byŭ načalnikam Telefonna-Telehrafičnaje Stancyi, naviazvajučy adnačasna supracoŭnictva ź biełaruskim nacyjanalnym rucham u Vulni. Dziakujučy hetamu ŭ časie vybaraŭ u polski sojm i senat u 1922 h. Jahonaje proźvišča znachodzicca na spisku nr 16 Bloku Nacyjanalnych Mienšaściaŭ u pasły i z hetaha-ž śpisku biełarusy vybirajuć Jaho adnym z adzinaccacioch svaich pradstaŭnikoŭ u polski parlamant, choć palaki rabili roznyja pieraškody, kab niedapuścić biełarusaŭ u henaje najvyšejšaje svajo pradstaŭnictva.

Budučy aficyjnym, vybranym hałasami biełaruskich sialan i rabotnikaŭ, pradstaŭnikom biełaruskaha narodu ŭ polskim sojmie, pasoł Fabijan Jaremič usiudy i zaŭsiody z poŭnaj addanaściu baraniŭ intaresaŭ biełaruskaha narodu ŭ haračych pramovach z sojmavaje trybuny, na mitynhach, interpelacyjach, memoryjałach, asabistymi intervencyjami ŭ polskich ustanovach, uradach dy ŭ presie, za što polskija asadniki arhanizavali na Jaho nie-raz napady. U henym časie naviazvaje Jon blizkoje supracoŭnictva z ukrainskimi pasłami, a hetak sama z pasłami inšych nacyjanalnych mienšaściaŭ, jak żydoŭ, niemcaŭ i z litoŭskimi dziejačami, kab sipolnymi siłami bolš rašuča zmahacca za naležnyja pravy da žyćcia biełaruskaha narodu, a hetak sama j inšych narodaŭ, jakim polskija ŭłady henyja pravy abmiažoŭvali.

Vosieńniu u 1925 h. u biełaruskim pradstaŭnictvie ŭ polskim parlamancie zhurtavany u Biełaruskim Pasolskim Kłubie nastupiŭ razłom. Pasły Taraškievič, Rak-Michajłoŭski, Miatła, Sabaleŭski i sanatar Ułasaŭ vystupili z Biełaruskaha Pasolskaha Kluba i stvaryli novy Klub Biełaruskaj Sialanska-Rabotnickaj Hramady, dumajučy pravodzić biełaruskuju pracu arjentujučysia na Ràdavuju Biełaruś, u jakoj u henym časie biełarusy mieli davoli vialikija pravy i perspektyvy na budučyniu. Paśla razłomu inšyja biełaruskija pasły : ks. Adam Stankievič, Rahula, Baran i sanatary Bahdanovič dy Nazareŭski na miesca adyjšoŭšaha Taraškieviča vybrali staršynioju Biełaruskaha Pasolskaha Klubu Fabijana Jaremiča. Usie jany rašuča stajali na biełaruskim niezaležnickim nacyjanalnym hruncie. Ad hetaha času pasoł Jaremič doŭha, bo až da 1935 hodu, kali akančalna polskaja sanacyja začyniła ŭsiakija mahčymaści uvachodu ŭ sojm niezaležnickaumu biełaruskamu pradstaŭnictvu, byŭ hałoŭnym pradstaŭnikom biełaruskich narodnych intaresaŭ, baraniŭ ich zmahajučysia za niezaležnaść Biełarusi nia tolki na arenie polskaha sojmu, ale j na arenie mižnarodnaj, biaručy nia-raz udzieł i vystupajučy ŭ Genevie na Mižnarodnych Kanhresach Nacyjanalnych Mienšaściaŭ. Treba skazać, što užo ŭ 1930 h. polskaja sanacyja začyniła biełarusam dźviery ŭ sojm, ale tady ukrainskija niezaležniki praviali Jaremiča pa svaim śpisku, kab takim čynam dać mahčymaść biełarusam mieć choć adnaho svajho pradstaŭnika, katory baraniŭby intaresaŭ biełaruskaha narodu j supolna z imi zmahausia z polskaj sanacyjnaj palitykaj, hałoŭnym imknieńniem jakoje była asymilacyja biełarusaŭ i ukraincaŭ, żyvučych u hranicach Polskaha Haspadarstva. Jaremič razumiejučy značeńnie prysutnaści biełarusaŭ u sojmie zaŭsiody imknuŭsia da taho, kab biełaruskich pradstaŭnikou było ŭ im jak najbolej i za heta pryšłosia

Jamu pabyvać navat u polskim vastrozie na Łukiškach u Vilni. Baraćba Jaremiča za interesy biełaruskaha narodu, za niezaležnaść Biełarusi mieła vysokuju acenu u va ŭsich dobrych biełarusaŭ dy ichnich sajuźnikaŭ, asabliva ukraincaŭ, jakija dali netaha dokaz pravodziačy Jaho ŭ 1930 h. u sojm.

Dziejnaść Fabijana Jaremiča nie abmiažoŭvałasia da vystupleńniaŭ u sojmie, na mitynhach, kan' resach, intervencyjaŭ u abaronie biełarusaŭ. Jon byŭ doŭhi čas staršynioju Biełaruskaha Nacyjanalnaha Kamitetu, adnym z zakładčykaŭ Biełaruskaha Sialanskaha Sajuzu, Biełaruskaha Instytutu Haspadarki i Kultury, jakija dali vialiki układ pracy u biełaruskim nacyjanalnym, kulturnym i palityčnym ruchu. Ad 1925 h. praz niekalki hadoŭ vydavaŭ orhan Biełaruskaha Sialanskaha Sajuzu časapis « Sialanskaja Niva ». Pamahaŭ Jon ks. ks. A. Stankievičn i V. Hadleŭskamu arhanizavać u Vilni Biełaruskuju Drukarniu imia Franciška Skaryny, dziakujučy jakoj vydana cely rad dobrych biełaruskich knižak. Zaŭsiody i ŭsiudy padtrymlivaŭ damahańni biełarusaŭ katalikoŭ uviadzieńnia biełaruskaje movy ŭ katalickich nabožniach na Biełarusi. Padtrymlivaŭ biełaruskuju moładź u jejnych imknieńniach zdabyvańnia aśviety. Damahaŭsia ziamielnaje reformy i biezpłatnaha nadziełu ziamli dla biełaruskich sialan, rodnaje biełaruskaje škoły dla biełaruskich dzietak, šyrokich demakratyčnych pravoŭ biełaruskamu narodu dla arhanizavańnia samastojnaha niezaležnaha žyćcia. Svaje ciesnaje suviazi z biełaruskim nacyjanalnaadradženskim i vyzvolnym rucham nie sarvaŭ da kanca svajho žyćcia. Kali vybuchła druhaja vialikaja vajna i niemcy zaniali Biełaruś, pryrakajučy dać biełarusam mahčymaść arhanizavać svajo haspadarstva, Jaremič jedzie ŭ Miensk u srca sučasnaje Biełarusi, a paśla ŭ Barysaŭ, kab tam pracavać dalej, i hłybiej dla dabra Biełarusi i Biełaruskaha Narodu, jakomu całkom paśviaciŭsia. U 1944 h. udziejničaŭ u II Usiebiełaruskim Kanhresie ŭ Miensku.

Za usio heta, a najbolej za ŭdzieł u II Usiebiełaruskim Kanhresie ŭ Miensku pryšłosia Jaremiču mocna i doŭha ciarpieć u balšavickich vastrohach.

Kali niemcy adstupali ŭ 1944 h. z Biełarusi Jaremič mieŭ mahčymaść vyjechać na zachad Europy. Nia moh adnak Jon parvać svaich suviaziaŭ z rodnaj staronkaj, katoruju tak mocna palubiŭ. Mieŭ Jon mahčymaść vyjechać z Biełarusi, prynamsi u Varšavu da žonki i dački, paśla vychadu pa dziesiacioch hadoch prabyvańnia ŭ balšavickich vastrohach, ale j hetym razam nie zrabiŭ hetaha, choć palepšyŭby svajo ciažkoje žyćcio na staryja hody. Viarnuŭsia ŭ Vilniu i tam razam z inšymi biełaruskimi narodnymi dziejačami - starejšymi i małodšymi, prajšoŭšymi balšavickija vastrohi, vytrymaŭšymi muki, astaŭsia až da śmierci.

Asobu Jaremiča u balšavickich vastrohach biełaruskaja moładź vitała kličami: Žyvie Biełaruś... Chaj žyvie dziadźka Jaremič... Niachaj žyvie Biełaruski Narod... Jahonaja stojkaść i vytryvałaść u vastrozie była Prykładam dla moładzi. Z druhoha-ž boku stojkaść biełaruskaj moładzi, jejny hłyboki biebiełaruski patryjatyzm, addanaść biełaruskaj spravie dadavała Jamu siłaŭ znosić balšavickija ździeki nad im za pracu j baraćbu za lepšuju budučyniu Biełaruskaha Narodu.

U balšavickich vastrohach prabyvaŭ Jon miž inšym niejki čas z ksiandzom biełarusam Dulincam i J.E. biskupam Mikałajam Čarneckim, katory siarod viaźniaŭ nazyvany byŭ žyvym śviatym.

Vialikija muki, ciarpieńni i ździeki nie złamali śv. p. Fabijana Jaremiča. Jon dalej astaŭsia stojkim biełarusam i dobrym čałaviekam, katory lubiŭ svoj narod, svaju Baćkaŭščynu, Dla Jaje Jon žyŭ i za Jaje ciarpieŭ. Zmahajučysia za lepšuju dolu Biełaruskaha Narodu, za niezaležnaść Biełarusi, nikoli nie admaŭlaŭ pravoŭ da žyćcia inšym narodam, daloki byŭ ad taho, kab raźvivać hryźni i niazhodu miž ludźmi, za što zdabyŭ sabie vialikuju pašanu naviet siarod vorahaŭ. Na Jahonyja pachoviny ŭ luboj Jamu Kalonii pad Vilniaj, na mahilniku kala kaścioła, jaki kaliś pamahaŭ budavać, pryjšli nia tolki tyja ź jakimi supolna pracavaŭ, ź jakimi ciarpieŭ, pryšli nia tolki biełarusy, ale j palaki, i letuvisy, j rasiejcy, a naviet i žydy. Truna z Jahonym ciełam adniesiena była na rukach dobrych ludziej na miesca viečnaha spačyvańnia, jakoje prykryli kraski z rodnaje ziamielki. Jahonyja pachoviny byli vialikaj žałobnaj narodnaj manifestacyjaj.

Žyćcio i praca śv. p. Fabijana Jaremiča heta biazumoŭna vialiki kavałak historyi zmahańnia Biełaruskaha narodu za lepšuju budučyniu, jakoje kaliś napeŭna budzie šyrej i naležna apracavana i pieradana budučym pakaleńniam.

Nia ŭsie Jamu blizkija mahli być na Jahonych pachovinach, kab addać apošniuju prysłuhu, kab pałažyć na Jahonaj mahiłcy kraski, ci choć hrudku ziamli. Mnohija ŭžo raniej adyjšli z hetaha śvietu, a mnohich vajna raskinuła pa śviecie. Samaja viestka ab Jahonaj śmierci jakža doŭha jšła da nas na čužynie, tak jak-by my žyli nie ŭ XX stahodździ, a ŭ dalokich časoch. Heta jšče bolšy sum i žal stvaraje...

Rasstaŭsia z hetym śvietam vialiki biełaruski dziejač, zmahar, mučanik i vierny syn Biełarusi...

Spi spakojna Darahi Druža! Spi i śni ab Biełarusi, jakaja žyvie i žyć budzie viečna. Moža i doŭka jašče prydziecca ciarpieć Biełaruskamu Narodu, ale pryjdzie čas kali nastanie i dla jaje lepšaja dola. Biełarusy napeŭna nie zabuduć pra Ciabie... Pamiać ab Tabie budzie viečnaja, a miesca Tvajho spačyvańnia chaj zaŭsiody prykryvajuć najpryhažejšyja kraski ź biełaruskaj ziamielki...

J. S-nok.

* * *

Ŭladaru śvietu, Boža Ŭsiomahutny,
Jaki dazvoliŭ Ajcom Siabie zvaci,
K' Tabie uznosim hołas naš pakutny:
Budź łaskaŭ dolu lepšuju nam daci!

Pryrok Ty nadusio Tabie addanym
Pomač spahadnu Baćkaŭskaj apieki,
Dyk chaj adstupiać vorahi pahany
I nie hraziać nam zahubaj navieki!

A kali śmierć nam zahlanie u vočy,
Nastanie naša sudnaja hadzina,
Prymi k' Sabie nas tady, Dobry Ojča,
Jak baćka rodnaha pryjmaje syna!

T.

NA MAHIŁU Ś. P. ADVARDU BUDŹKU

Mahiła heta (cm. śv. Vajciecha ŭ Čykaho) dnia 18 siolotniaha žniunia zabrała nam ziamnyja astanki adnaho iz ščyrazasłužanych senjoraŭ našaha nacyjanalnaha adradžennia, ś. p. *Advarda Budźku.*

Pakojnik, nia hledziačy na svaju kidkaść i ciahłuju idejnuju pracavitaść, dažyŭ paraŭnalna hłybokaj staraści, što redka zdarałasia miž našymi idejnymi baraćbitami. Radziŭsia jon 22 sakavika 1882 hodu, ŭ słaŭnym iz svajej biełaruskaj śviedamaści miastečku Budsłaŭ, Vialejskaha pav., ź jakoha vyjšaŭ takža i vydatny biełaruski dziejač (pietrahradzka-akademickaj avanhardy) ks. Franciś Budźka, svajak pakojnaha Advarda, asabista znakomy iz tamtych patryjatyčnaruchlivych časaŭ aŭtaru hetych słoŭ. Pa šyrejšuju aśvietu siahnuŭ i pakojny Advardy ŭ tojža Pietrahard. Šukaŭ jaje takža i ŭ Ryzie. Trudna adnak jamu było małady entuzyjazm doŭha viaźnić u škole, kali adradženskaja patreba klikała da hramadzkaj dziejnaści. Ułučyŭsia ŭ tuju dziejnaść za svaich junackich hadoŭ jašče na dośvitku, možna skazać, biełaruskaha adradžennia, za časaŭ Japonskaje vajny, razbudziŭšaj nadziei ŭ paniavolenych narodaŭ. A kali pačało śvitać, paśla Tolerancyjnaha Manifestu (1905), i biełaruski ruch vyjchodzić na lehalnuju arenu, pakazalisia časopisi, A. Budźka chapajecca da supracy abiedźvimi rukali. Pracuje ŭ redakcyi «Našaj Nivy» j raspaŭsiudžvaje jejnaje vydaviectva jaknajšyrej siarod nasielnictva. Nijakaja dzialanka žyćcia j pracy nia była dla jaho abyjakavaj. Supracuje ŭ arhanizacyi školnictva, a najbolej dy najfachoviej u kaaperacyi z haračaj dumkaj padniaćcia ekanamičnaha zaniapadu biełaruskaj vioski, asabliva rodnaha Budsłava, dy spryčynicca da kulturnahe postupu jejnaha. Nieabchodnaja da hetaha specyjalizacyja j zavodzić jaho ŭ vialikaharadzkija centry. A ŭsio, što tam zdabyvaje, namahajecca pryščapić potym u svaim Budsłavie. Kaaperatyva i Himnazija — voś ideały jahonaj šlachotnaj ambicyi, jakimi za ŭsiakuju canu zaklaŭsia akrasić svoj Budsłaŭ i dla ździejśniennia jakich vykarystyvaŭ kažnuju kanjunkturu, siłu. A kali histaryčnyja abstaviny adryvali ad ułasnaj idejna-hramadzkaj inicyjatyvy, jak taja naprkł. pieršaja suśvietnaja vajna, tady śpiašyŭ pamahać nacyjanalnaj arhanizacyi ŭ vytvaryŭšajsia novaj sytuacyi. Hetak supracuje ź Biełaruskim Kamitetam Pomačy Ŭciekačom i Achviaram vajny na Mienskim froncie, pašyrajučy jakmaha biełaruskuju śviedamaść. Dla hetaj mety prabuje ŭ Pietrahradzie vydavać novy časapis « Dziannica » dy supracavać u vydaviectvie « Śvietača ».

Tam zaśpiavaje jaho rasiejskaja revalucyja, vystaŭlajučaja na biazdolle j niebiaśpieki, što utrudniali chutki pavarot na baćkaŭščynu, kab tam chapicca za vyzvolnuju pracu dy abiaśpiečyć niejk siamju. Kali dalejšym bieham historyi pačaŭ svaju dziejnaść Urad Biełaruskaj Narodnaj Respubliki, Budźka nia ŭsiedzieŭ u Budsłavie, śpiašaje ŭ Miensk i ŭłučajecca ŭ tvorča-školnuju pracu. Dziakujučy jahonaj tady rupnaści pryśpiašajecca budova lokalu dla Budsłaŭskaj Himnazii, što mučyłasia ŭ prymityŭnych lokalach. Kaliź, paśla Niamieckaj kapitulačyi, Mienski niezaležnicki centr zanikaje, a ŭ Vilenščynie j Hrod ienščynie, uvajšoŭšyja ŭ Letuviskuju Respubliku jak biełaruskija pravincyi, jašče byli mahčymaści pradaŭžać adradženskuju pracu, pakojny naš dziejač tady astalvajecca ŭ Vilni j raźvivaje biełaruskuju kaaperacyju, až pakul Polskaja akupacyja Vilni nia zmusiła jaho šukać supracy z BNR zahranicaj : Dźvinsk, Ryha, Koŭna. U Vilniu viartajecca tolki paśla ustabilizavannia sytuacyi j biełaruskaha modus vivendi pad Polščaj (1921). Viadzie tady dalej kaaperatyŭnuju pracu j ahŭlna-biełaruskuju adradženskuju, asabliva školnaj, apieki. Zajmajučy paśla stanovišča kaaperatyŭnahe revizora, staraŭsia padčas svaich raźjezdaŭ pa Zachodniaj Biełarusi šyryć i pahłyblać nacyjanalnuju śviedamaść siarod narodu knižkaj, hazetaj dy žyvym słovam. A mieŭ vialiki posłuch šiarod sialan, dziakujučy svajmu zraŭnavažanamu ščyraspahadlivamu i česnamu padychodu da ludziej. Dziakujučy hetym atrybutam jaho charaktaru trudna było jamu pieraškadžač šovinistyčnym panujučym praślednikam ; prykraściaŭ adnak zažyŭ šmat.

Ale voś pryjchodzie druhaja suśvietnaja vajna, a ź joju razam i novyja nadziei dyj mahčymaści adradženskaj pracy, raźvićcia nacyjanalnaj dziejnaści paśla upadku akupacyjaŭ, naviet i balšavickaj. 1941 hod na niejkaj miery byŭ apraŭdaŭ hetyja nadziei. Vyzvaleny ad balšavizmu Miensk klikaŭ znoŭ pracaŭnikoŭ. I siarod ich niezabaŭna znoŭ źjaŭlajecca pakojny naš adrdženiec, nia hledziačy na ciažkija vajennyja abstaviny dy niaułaďžanaje pałažennie siamji. Prabuje ŭsiudy pamahčy : u haradzkoj upravie, u kaaperacyi, školnictvie, samapomačy j vydaviectvie, dajučy dobry prykład rupnaści j česnaj usłužnaści dy zaachvoty. U 1943 apyniajecca ŭ Baranavičach i tam za hod bytnaści pakidaje pa sabie apiniju choć cichoha, ale ruchlivaha, hatovaha da usłužnaj pomačy j padtrymannia na duchu kažnaha patryjota. Byŭ prykładam vytryvałaści. Nie załamaŭsia na duchu, pieražyvajučy strachotnuju bombardacyju Varšavy, cieraz jakuju kiravaŭsia na Zàchad, aščadžajučy žyćcio svajo i siamji dla dalejšaj idejnaj pracy. U Berlinie pad hradam bombaŭ jašče chapajecca za tuju pracu tak, što zaturbavany joju j nie zauvažyŭ, jak znajšoŭsia (1945) pad savieckaj zonaj. Vyratavaŭšysia, prystupaje da arhanizacyji biełaruskaha tabaru ŭ Vatenštecie, pamahaje ŭ administracyi, arhanizacyi školnictva dy moładzi, a naviet relihijnaha žyćcia. Svajoj adnak biezinteresoŭnaj ruchlivaj idejnaściu, česnaściu dy prostalinijnaściu, niacierpiačaj kryŭdnaha krucielstva — dražniŭ škurnickija antyhramadzkija elementy, utrudniajučyja pracu. Z hetaj pryčyny ŭ 1948 pieranosicca ŭ Glitsburg u lepšaje asiarodździe. Z chvalaj emihranckaj pływie ŭ 1950 u Złuč. Dziaržavy Ameryki, dzie pryładžvajecca ŭ Čykaho pry ziacioch dy, idejna supracujučy ź imi, čujecca patryarcham svaje razroššajesia idejna-patryjatyčnaje, patronujučaje našaj emihracyi, siamji.

U vapošnim svaim piśmie da aŭtara hetych słoŭ vy-

kazvaŭ kampletnaje zdavalennie z abiaśpiačennia mataryjalnaha asabistaha j siamiejnaha, za jakoje dziakavaŭ Bohu svajoj achviaraj (30 dl.) na dobryja mety. Šlachotnaja ščyrachryscijanskaja duša, zaŭsiody dumajučaja ab patrebie idejnaj, ab pomačy bližniamu! Nia tolki mataryjalnaj pomačy, ale pieradusim idejnaj, spahadajučaj u niavyrazumienniach, horkaj ludzkoj niaŭdziačnaści, niedacency idejnaj paśviaty, nazalanniach krytykaviàkałaŭ...

Česna žyŭ — česna j zakončyŭ žyćcio, prykładna znosiačy svaje apošnija chvarobnyja cierpienni dy rychtujučysia da zahrobnaha žyćcia Śviatym Vijatykam.

« Vykazvajučy spahadu — słavami adnaho našaha reportera — asiročanaj siamji, źviartajemsia da Boha z balučažurlivaj malitvaj : Boža, daj nam maładych z takoju kryštalnaju dušoju, jak byŭ ś. p. Edvardy Budźka! »

ks. P. T.

* * *

O Boža, što našuju dolu
Krutymi šlachami viadzieš,
Niachaj-ža my znajdziem patolu,
Jak nas Ty na sud pazavieš,

I jak zahrozić nam kara
Za svajavolu, za hrešny blud,
Chaj źmienšyć Śviataja Achviara
Śviaty i tajomny, Tvoj prysud!

T.

KRYCHU AB ROLI JEZUITAŬ NA BIEŁARUSI

V. Karasievič

IV

Maskva - III Rym i jaje nastup na Biełaruś. Nutranyja ciažkaści Biełarusi. Pierachod pahraničnych kniazioŭ u Maskvu. Bunt Hlinskaha. Dalejšyja vojny z Maskvoju Hon bajarstva da vunii z Polščaj, jak spryjalnyja umoviny dla ŭtvareńnia propolskaj idealohii.

I.

U toj samy čas, kali na Biełarusi (Lićvie) adbyvaŭsia praces feŭdalizacyi j štoraz bolšaha dy bolšaha abmiažavańnia ŭłady Haspadara (Vialikaha Kniazia) u karyść možnaŭładztva j šlachty-bajarstva - u MASKOŬŠČYNIE prajchodziŭ praces advarotny : rost ułady Maskoŭskaha kniazia koštam kasavańnia ŭdzielnych ziamiel dy padboju susiednich niezaležnych kniastvaŭ, praces, jaki pačaŭsia ŭ pieršaj pałavinie 15 stahodździa, nabraŭ razhonu paśla pieramohi nad tatarami (1480) i adchileńnia ich panavańnia j jaki vioŭ niaŭchilna da vytvareńnia niebiaśpiečnaj siły, skirovanaj u pieršuju čarhu suprać Vialikaha Kniastva Litoŭskaha (Biełaruskaha) i jahonych sajuźnikaŭ.

Rost Maskvy supadaŭ taksama z zaniapadam Bizantyjskaj imperyi dy Kanstantynopalskaha patryjarchatu pad naporam Turkaŭ. Užo ŭ časie Flarenckaha Saboru (1439), kali pobač bizantyjskaha imperatara Ivana VII, i patryjarchi Jazepa padpisaŭsia taksama Izydar, mitrapalit « usiaje Rusi » (siadzieŭ u Maskvie) na akcie relihijnaj vunii Uschodu j Zachadu, Maskva vyjaviła svaje ahresyŭnyja mety. Pajmienna, tady viarnuŭšahasia ŭ Maskvu mitrapalita Izydara Vasil II, Maskoŭski kniaź, prykazaŭ aryštavać i pakarać byccam za zdradu, sam abjaviŭsia najvyšejšym carkoŭnym aŭtarytetam u Maskoŭščynie dy na sobskim sabory ŭ 1448 h. Maskoŭskuju carkvu aznačyŭ, jak centar pravasłaŭja. Chutka paśla hetaha (1454) Turki poŭnaściu zavałodali Bizantyjaj, a ŭ Maskvie tvaryłasia teoryja trejciaha Rymu, jakaja kančatkova sfarmułavałasia ŭ patryjaršaj hramacie (1589).

Palityku ŭzvyšeńnia Maskvy staŭ ažyćciaŭlać nastupnik Vasila, Ivan III (1462-1505). Jon ažaniŭsia z svajačkaj Bizantyjskaha imperatara Zojaj Palealoh, pieraniaŭ symbali Bizantyjskaj imperyi, dvuhałovaha arła, vianok i šapku Manamacha dy nazvaŭ siabie « samoderžcem vsieja Rusi » j hałavoj pravasłaŭja. Maskva takim čynam da svajej vajennaj siły dadavała prapahandovuju padkładku : abjadnańnie « ruskich » ziemlaŭ dy padparadkavańnie sabie ŭschodniaj carkvy. Hetaja prapahanda stałasia nieraździelnaj častkaj Maskoŭskich palitykaŭ až da našych dzion.

Chutkim vynikam zachopnickaj pality«i Maskvy było zavałodańnie Vialikim Noŭharadam (1478), Čvieram (1485), Kazanščynaj (1503), Pskoŭščynaj (1510). Ad 1492 pačynajeccapaśla śmierci Kazimira adkrytaja maskoŭskaja navała na pahraničnyja kryvickija ziemli. U žniŭni 1492 padaje Mciensk i Masalsk. Adnačasna napaŭ na Litvu (Biełaruś) zmoŭnik Ivana tatarski chan Menhli-Hirej. Polšča dziela poŭnaha ŭniezaležnieńnia Biełarusi (Aleksandar byŭ niezaležnym Vialikim kniaziam, u Polščy - jahony brat Albrecht), admoviłasia ad pomačy, a pahraničnyja ziemli nia byli dastatkova ŭmacovany. Maskva šyrokim šturmam prabivałasia na Dniapro, kab zavałodać tarhovymi šlachami Biełarusi, dy pieraniać Bałtyckaje ŭźbiarežža. Šturm hety byŭ aviejeny prapahandaj « abjednyvannia ruskich ziamiel » i abarony pravasłaŭja.

U razhary vajennych dziejańniaŭ pierachodzili na bok Maskvy pahraničnyja kniazi, padali adzin za adnym harady. Alaksandar zamiest vajennaj siły staraŭsia baranicca dyplamatyčnymi sposabami. Pajmienna, dabivaŭsia žanimstva z dačkoj Ivana Halenaj dy zaklučeńnia « viečnaha miru ». Ale hetkaha miru nie žadała Maskva. Cieraz svajho pasła Ivan III zajaŭlaŭ vyrazna Alaksandru, što jon « hosudar vsieja Rusi », što jaho « otčizna » - « Kijev i Volynskaja ziemla, i Połock i Viciebsk i inyje horody ruskije mnohy », byccam « vsia Russkaja ziemla, božiju voleju, iz stariny, ot naših praroditielej, naša otčizna ».

Dumajučy mieć jašče bolš svabodnuju ruku ŭ Lićvie (Biełarusi) Ivan III zhadziŭsia vydać svaju dačku za Alaksandra, dy 1494 h. byŭ padpisany « mir », na asnovie jakoha Biełaruś straciła aprača nazvanych haradoŭ Viaźmu, Sierpiejsk, Kozielsk, Lubuck i ćaść Mieziecckich kniastvaŭ, a Novasilsk, Adajeŭsk, Piera-

myśl, Varatynsk i Bielsk pryznany byli za « ciahnuŭšychsia » da Maskvy

Ale j hetyja lohkija zdabytki kryvickich ziemlaŭ nie mahli zadavolić Maskvy, naadvarot, jany davali śmiełaść joj siahać dalej i dalej. Takim čynam Maskva na pierałomie 15 st. pačała nànava ściahvać vialikija siły na zachodniuju miažu, rychtujučysia da novaha napadu, a adnačasna padymała kryk, byccam daccy cara dy pravasłaŭnym dziejecca na Biełarusi (Lićvie) vialikaja kryŭda.

Nastup pačaŭsia ŭ travieni 1500 h. Iznoŭ z toj samaj prapahandaj : « vyzvaleńnie » « ruskich ziamiel » i abarona pravasłaŭja. Iznoŭ niedastatkovaja abarona biełaruskaha pahraničča spryjała chutkamu pakareńniu kryvickich ziemlaŭ. Niaŭdałaja bitva hetmana Astroskaha 14 lipienia 1500 nad rakoj Viadrošaj i pałanieńnie hetmana aznačali stratu ahramadnaj prastory. Na asnovie pieramirra 25 sakavika 1503 h. u maskoŭskich rukach apynulisia dalejšyja kryvickija harady : Čarnihaŭ, Homiel, Bransk, Trubčask, Rulsk, Puciŭl, Staradub, Noŭharad-Sievierski, Lubeča, Pačop, Masalsk Darahabuž, Tarapiec dy inšyja, usiaho 19 haradoŭ, 17 vołaściaŭ, 22 haradziščy dy 13 siołaŭ (Sbornik Imp. Russk. ist. ob-tva, t. 35, 399-400).

2.

Pierabiežčyki ŭ časie vajennych dziejańniaŭ u Maskoŭski tabar, jak kniazi, Varatynskija, Adajeŭskija, Miezieckija, Masalskija, Bielskija dy inš. časta vyskazyvalisia pierad caram, byccam u Lićvie pravodzicca praśled pravasłaŭja.

« Kniaź vielikij nievolił hosudaryniu našu vielikuju kniahiniu Olenu — pisaŭ u svaim liście da cara kniaź Siamion Bielski, — « vsio naše pravosłavnoje duchovienstvo chotiat ochristitj » « v proklatuju ladskuju vieru » (Malinovskij, Rada V.K.L., 54)

Što zdaryłasia ŭ hetym časie, što kryvičy — vorahi Maskvy — biahuć byccam pad jaje achovu, što tak krykłiva vykarystoŭvała j vykarystoŭvaje rasiejska-balšavickaja prapahanda, jak niby-to dovad « adviečnaj » ciahi biełaruskaha narodu da Maskvy? Ci zapraŭdy išoŭ praśled pravasłaŭnych, a Maskva była adzinym prypyniščam ?

Užo Malinoŭski źviarnuŭ uvahu (Rada V.K. L., 53-54), što ŭ hutarcy ab relihijnym praśledzie pravasłaŭnych nia moža być nijakaj praŭdy. Pierabiahajuć kniazi, jak heta było skazana vyšej, u časie maskoŭskaha nastupu, abo jaho pahrozy. Katalikoŭ-łacińnikaŭ ųa hetaj dalokaj uschodniaj kryvickaj prastory zusim nia było, dyk chto-ž moh pravodzić « praśled prasłauja »? Značyć hutarka ab relihijnym » praśledzie » — heta tolki idejnaja padkładka, vykarystoŭvanaja pierabiežčykami, kab zdabyć łasku ŭ cara dy astacca nadalej na svaich kniastvach. Bo kožnamu pahraničnamu z Maskoŭščynaj kniaziu jasna było, što Litva, padarvanaja nutranymi ciažkaściami, nie padrychtavanaja da vajny z Maskvoj, nia zdoleje spynić Maskoŭskaj navały. Inakš kažučy, pierad pahraničnymi kniaziami stajała alternatyva: abo stracić svaje ŭładańni ŭ vypadku supraćivu Maskvie, abo utrymać ich, pierabiahajučy dabravolna. Zvyčajnaja kalkulacyja padskazvała mnohim druhi vybar. Jon adnak chutka akazaŭsia niapravilnym. Maskva nie natoje zachaplała biełaruskija ziemli, kab ich pakidać u rukach biełaruskich uładalnikaŭ, ale kab na padbitych ziemlach tvaryć svaju maskoŭskuju scentralizavanuju dziaržavu.

Ab relihijnym stanoviščy no Biełarusi ŭ tyja časy najlepš śvietčyć sama dačka Ivana III, jakaja pisała svajmu baćku :

« Vialiki kniaź Alaksandar uziaŭ mianie z dobraj voli j mieŭ u češci j pašanie dy toj lubovi, jakaja ŭłaścivaja mužu dla svajoj žonki. Hetak i ciapier dzieržyć, u ničym nie parušyŭšy daŭnaj łaski j pašany. Jon dazvalaje mnie vyznavać hreckuju vieru, chadzić da svaje cerkvy, trymać na svaim dvary śviataroŭ, dyjakanaŭ i pieŭčych dziela adpraŭlańnia liturhii dy inšych nabažensťvaŭ tak u Litoŭskaj ziamli, jak u Polščy i ŭ Krakavie i va ŭsich miestach ».

Pryčyna ŭsich niaščaściaŭ, spaŭšych na Litvu, była ŭ Maskvie.

« Usie spadziavalisia, — pisała Halena, — što za mnoju iz Maskvy ŭ Litvu pryjšło ŭsio dobraje, viečny mir, kroŭnaja luboŭ, družba, pomač na pahanstva... a pryšło : vajna, rać, asada, paleńnie haradoŭ i vołaściaŭ ; pralivajecca chryścijanskaja kroŭ, žony stanoviacca ŭdovami, dzieci sirotami, pałon, płač, kryk, rospač. Voś jakaja zapłata, jakaja luboŭ tvaja da mianie... » (N. Kostamarov, Russkaja istoria, I, 298) ł

Na hety list dački, na pasiarednictva Papieža, dy Madzyarskaha karala, Ivan III praŭdziva raskryvaŭ svaje namiery : « chočacie viečnaha miru, addajcie Smalesk i Kijeŭ » (Sbor. RIO, t. 35, 368-372). U hetym i kryjecca sutnaść usiaje prapahandy ab relihijnym praśledzie na Biełarusi.

3.

Hetak było j z Hlinskim. Michał Hlinski, tatarskaha pachodžańnia, budučy zahranicaj na roznych dvaroch pryniaŭ katalictva i naležaŭ da hetaj viery až da času svajho źniavoleńnia ŭ Maskvie. U 1500 h. jon padaŭsia na słužbu « maršałka dvorskaha » pry Aleksandry dy mieŭ u Vialikaha kniazia vialikuju pašanu. Vykarystaŭ jaje dziela atrymańnia vialikich nadańniaŭ tak sabie jak svajmu rodu, vynikam čaho i išła tady słava ab im, jak ab naj mahutniejšym na Biełarusi. U jaho tvareńni svajoj karyjery mieŭ svaich pryjacielaŭ i vorahaŭ, ź jakich najbolš śmiarotnym akazaŭsia maršałak ziemski j vajavoda Trocki Zabierazinski. Słava Hlinskaha stałasia jašče bolšaj pašla pieramohi nad zahonam tatarskim pad Kleckam (1505), što źviazany byŭ z vajnoj maskoŭskaj.

(d. b.)

Direttore respons.: Dott. A. FRUTAZ
Posta indir.: Dott. P. TATARYNOVIC
Roma, Via della Camilluccia, 24

Z dazvolu
Duchoun Uladau

Tipografia Fausto Failli - Roma

Pubblicazione autorizzata dal Tribunale di Roma con decreto del 7-12-1950